इंद्रियगुणान्इंद्रियभोग्यान्रूपादीन् आवृत्यअस्तंस्वरूपंगच्छतीतियोजना ॥ १४ ॥ अस्यपुनःपुनर्देहावाप्तौहेतुमाह प्रणीतमिति प्रणीतंकर्मणाउपस्थापितंमार्गंविषयंकर्मणैवनीयमानःकर्मफलंसुखादिप्राप्नोति यतःप्रवृत्तंप्रवृत्तिप्रधानंधर्मंपुण्यपापात्मकंआप्तवान्कृतवान् आत्मविदितिपाठेप्रारब्धकर्ममात्रविषयोयंश्लोकः ॥ १५ ॥ एतत्परिहारार्थंनिवृत्तंधर्ममाह विषयाइति आहरणंआहारोविषयभोगस्तद्वर्जितस्यविषयाःशब्दाद्यभिलाषाःविनिवर्ततेपरंतुरसोवासनात्मकोननिवर्तते सोपिपरंआत्मानंदृष्ट्वाअवाप्तसकलकामस्यपुंसोनिवर्तते भोगेच्छांत्यक्त्वात्मानंपश्यतोविषयबंधोनिवर्ततइत्यर्थः ॥ १६ ॥ कर्मगुणैःकर्माणिगुणभूतानियेषांतैर्विषयसंगैःमनसिमनःप्रधानेत्वंपदार्थेऽस्मितामात्रे तदामनोपीतिशेषः ब्रह्मसंपद्यते कुतः यतस्तत्रैवप्रलयंगतंभवति ॥ १७ ॥ ब्रह्मपदार्थमाह अस्पर्शनमिति स्पर्शादिहीनत्वात्स्पर्शनादिक्रियानाश्रयं अनिंद्रियत्वात्श्रवणादिक्रियाहीनंअशृण्वानं अवितर्कंअनुमानागम्यं ईदृशंपरंब्रह्मसत्वंबुद्धिःप्रविशते ॥ १८ ॥ अध्यायार्थमुपसंहरति मनसीति आकृतयोघटादिव्यक्तयःमनःसंकल्प

अंतरात्मातथादेहमाविश्येंद्रियरश्मिभिः॥ प्राप्येंद्रियगुणान्पंचसोस्तमावृत्यगच्छति ॥ १४॥ प्रणीतंकर्मणामार्गंनीयमानःपुनःपुनः॥ प्राप्नोत्ययंकर्मफलंप्रवृत्तंधर्ममाप्तवान्॥ १५ ॥ विषयाविनिवर्ततेनिराहारस्यदेहिनः॥ रसवर्जंरसोप्यस्यपरंदृष्ट्वानिवर्तते॥ १६॥ बुद्धिःकर्मगुणैर्हीनायदामनसिवर्तते॥ तदासंपद्यतेब्रह्मतत्रैवप्रलयंगतं॥ १७॥ अस्पर्शनमशृण्वानमनास्वादमदर्शनं॥ अघ्राणमवितर्कंचसत्वंप्रविशतेपरं॥ १८ ॥ मनस्याकृतयोमग्नामनस्त्वभिगतंमतिं॥ मतिस्त्वभिगताज्ञानंज्ञानंचाभिगतंपरं॥ १९॥ इंद्रियैर्मनसःसिद्धिर्नबुद्धिंबुद्ध्यतेमनः॥ नबुद्धिर्बुद्ध्यतेव्यक्तंसूक्ष्मंत्वेतानिपश्यति ॥ २०॥ इतिश्रीमहाभारतेशांति० मोक्ष० मनुबृहस्पतिसं० चतुरधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २०४ ॥ ॥ ७ ॥ मनुरुवाच दुःखोपघातेशारीरेमानसेचाप्युपस्थिते॥ यस्मिन्नशक्यतेकर्तुंयत्नस्तंनानुचिंतयेत् ॥ १ ॥ भैषज्यमेतद्दुःखस्ययदेतन्नानुचिंतयेत्॥ चिंत्यमानंहिचाभ्येतिभूयश्चापिप्रवर्तते॥ २॥ प्रज्ञयामानसंदुःखंहन्याच्छारीरमौषधैः॥ एतद्विज्ञानसामर्थ्यंनबालैःसमतामियात् ॥ ३ ॥

कृतत्वात्तत्रैवमग्नाभवंति तथाचाक्षपादाचार्यप्रणीतंसूत्रं दोषनिमित्तंरूपादयोविषयाःसंकल्पकृताइति एवंमनसोबुद्धौबुद्धेर्जीवेतस्यब्रह्मणिचलयइत्यर्थः ॥ १९ ॥ सिद्धिर्नेतिनकारःकाकाक्षिवदुभयत्रसंबध्यते कार्येणकारणाव्याप्तेरिंद्रियादयःस्वंस्वंकारणंनबुध्यंते सूक्ष्मंतुचिदात्मासर्वंपश्यति तदनुविद्धाउत्तरेतुस्वंस्वंकार्यंपश्यंतीत्यर्थः ॥ २० ॥ इतिशांति० मोक्ष० नैलकंठीयेभारतभावदीपेचतुरधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २०४ ॥ ॥ ७ ॥ दुःखोपघातेइति दुःखरूपेउपघातेप्रागुक्तेयोगेविघ्नेसति शारीरेव्याध्यादौमानसेशोकादौचयस्मिन्सतियत्नोयोगाभ्यासःकर्तुंनशक्यतेतंदुःखोपघातंनानुचिंतयेत् अचिंतयैवतंपरिहरेदित्यर्थः ॥ १ ॥ एतदेवाह भैषज्यमिति ॥ २ ॥ ३ ॥

Digitized by Google